

GEERT CLERBOUT

**OORLOG
AAN DE
DIJLE**

**MECHELEN
TIJDENS
DE EERSTE
WERELDOORLOG**

UITGEVERIJ VAN HALEWYCK

De uitgever heeft de rechten voor de illustraties naar best vermogen geregeld.
Andere rechthebbenden kunnen zich tot hem wenden op het adres van de uitgeverij.

© 2012 – Geert Clerbout & Uitgeverij Van Halewyck
Diestsesteenweg 71a – 3010 Kessel-Lo
www.vanhalewyck.be

Cover: www.intertext.be

Foto's cover:

Voorplat: Collectie auteur

Achterplat: Collectie Marcel Kocken (boven), Collectie Stadsarchief Mechelen (midden & onder)

Linkerzijflap: Collectie Audiovisueel Archief Defensie

Rechterzijflap: Collectie Mary Evans Picture Library

Druk: New Goff, Mariakerke

NUR 680

ISBN 978 94 6131 113 9

D/2012/7104/27

Inhoud

Inleiding	7
Mechelen anno 1914	11
Het is oorlog!	23
Het najaar van 1914	77
Mechelaars in de oorlog	97
Nieuwe bazen, nieuwe wetten	113
Het dagelijkse leven onder de bezetting	139
Verzet	205
Activisme	223
De bevrijding van Mechelen	235
Slachtoffers en herinnering	259
Eindnoten	269
Bibliografie	283
Dankwoord	291
Fotoverantwoording	293

Inleiding

‘Een onzer vrienden, die Mechelen bezocht, verzekerde ons dat de stad er doodsch en treurig uitziet. De hoofdkerk blijft een puin. Daaraan is nog niets veranderd sedert een jaar. Het aartsbisschoppelijk paleis blijft in denzelfden toestand als na het bombardement. De nijverheid ligt er steeds stil. De ellende is er even zwart. Kardinaal Mercier geeft zijn laatsten cent weg, om de noodlijdende ter hulp te komen, doch wat baat het? De burgemeester, de heer Dessain, is een toonbeeld van burgermoed.’ We schrijven september 1915.

Lente 1916. Jan-Baptist Verhaegen merkt dat de aardappelen steeds schaarser worden. De Mechelse verzekeringsagent krijgt een aardappelkaart toebedeeld. Hij moet aangeven in welke winkel hij voortaan zijn *patatten* zal kopen. En hij heeft nog recht op 300 gram per dag. Maar ook brood is er te weinig, en vlees, suiker, boter, rijst, kolen ... Jan-Baptist kan alleen nog rantsoenen kopen voor zichzelf en zijn gezin, de zwarte markt is veel te duur. Maar hij heeft geluk, want zijn vrouw Maria is gezond en zijn zoon Jan is te jong om te vechten of om opgevorderd te worden.

19 december 1916. Louis Van Der Zeyp kijkt nog een laatste keer rond op het perron van Nekkerspoel. Voor hem wacht de trein die hem als verplicht tewerkgestelde naar Duitsland zal brengen. De polijster van het Arsenaal zag de bui al langer hangen. In het begin van de maand had hij nog geweigerd zich op de Grote Markt aan te bieden op het *Meldeamt*, maar nu is er geen ontkomen meer aan. Vanochtend werd hij door Duitse soldaten gearresteerd in zijn huis in de Hertshoornstraat, en nu stapt hij in de laatste van drie treinen richting Duitsland,

met aan boord meer dan duizend Mechelse bannelingen. Thuis blijven een vrouw en twee jonge kinderen achter.

Twee Mechelaars, twee verhalen. Voor de ene loopt de oorlog goed af, voor de andere niet. Jan-Baptist Verhaegen en zijn gezin komen de bezetting goed door en Verhaegen wordt na de oorlog medestichter van de verzekeringsgroep Mercator. Louis Van Der Zeyp wordt samen met verschillende andere opgevorderde ex-Arsenaal mannen tewerkgesteld in een metaalfabriek in Alten-Graböw. Het harde werk en de ontbering laten zich snel voelen en na amper twee maanden Duitsland belandt hij in Barak T13 van het kamp, ingericht voor patiënten met besmettelijke ziektes. Enkele dagen later, op 24 februari 1917, overlijdt hij er.

Net zoals het grootste deel van België werd Mechelen tijdens de Eerste Wereldoorlog meer dan vier jaar lang bezet door Duitse troepen. De Dijlestad van burgemeester Charles Dessain kwam eind augustus 1914 midden in de vuurlinie te liggen. Ze werd veelvuldig gebombardeerd, zowel door de Duitsers als door de Belgen, en bijna de hele Mechelse bevolking vluchtte voor het oorlogsgeweld. De meeste burgers keerden terug nadat de stad in Duitse handen was gevallen, maar sommigen verkozen voor de duur van het krijgsgeweld in het buitenland te blijven.

Nadat de bezetting zich geïnstalleerd had, probeerden de Mechelaars zo goed als mogelijk hun leven weer in handen te nemen. De belangrijkste zorg voor de grote meerderheid van de bevolking was elke dag voldoende eten te vinden. De inspanningen van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité hebben velen behoed voor de hongersnood, maar er was meer dan enkel de voedselvoorziening. Hoe zat het met werk, onderwijs en vrijetijdsbesteding? En hoe evolueerde de relatie met de Duitse bezetter, van zowel de zijde van de stad als die van haar burgers? Eerst probeerden de Duitsers om een positieve houding aan te nemen tegenover de bevolking, maar hoe langer de oorlog duurde,

hoe moeilijker dat werd. Het Duitse leger vorderde steeds meer bezittingen van de burgers op en eind 1916 begon de bezetter zelfs werkloze mannen weg te voeren. Kardinaal Mercier hekelde de moderne slavernij, maar ook hij kon de deportaties niet verhinderen.

Het aartsbisdom en de bezetter stonden op gespannen voet met elkaar. Mercier vervulde een uitzonderlijke taak en verpersoonlijkte het burgerlijke verzet van het kleine België. Hij genoot wereldwijd zo'n aanzien dat de Duitsers hem niet durfden te arresteren voor de openlijke kritiek die hij uitte. Hun woede richtte zich des te meer op het Mechelse stadsbestuur, dat om de haverklap in conflict lag met zijn nieuwe heersers. Zowel burgemeester Charles Dessain als zijn broer en vervanger Francis Dessain zou tijdens de oorlog worden gearresteerd.

De stad verzette zich geregeld tegen de bezetter, maar ook burgers droegen hun steentje bij. Aan de ene kant spioneerden verschillende Mechelaars in dienst van de geallieerden en sommigen werden hiervoor opgepakt door de Duitsers. Aan de andere kant zag een aantal burgers geen been in een samenwerking met de nieuwe overheid. De Duitsers rekenden in één klap af met de taalproblematiek in België en verschillende flaminganten hadden wel oren naar de Duitse plannen om België bestuurlijk te scheiden. Ook in Mechelen werden er activistische verenigingen opgericht, er werd zelfs een verkiezing voor de Raad van Vlaanderen gehouden.

Aan het einde van de oorlog werd Mechelen opnieuw overspoeld door Duitse soldaten, maar deze keer waren die heel wat minder enthousiast dan in 1914. Velen van hen hingen de nieuwe revolutie aan die in Duitsland tot verschillende arbeiders- en soldatenraden had geleid. Naar het voorbeeld van wat er een jaar eerder in Rusland was gebeurd, keerden veel Duitse soldaten zich af van de keizer en hingen ze het nieuwe socialisme aan. Ook in Mechelen werd zo'n soldatenraad opgericht. De rode vlag werd gehesen op het Klein Seminarie, maar

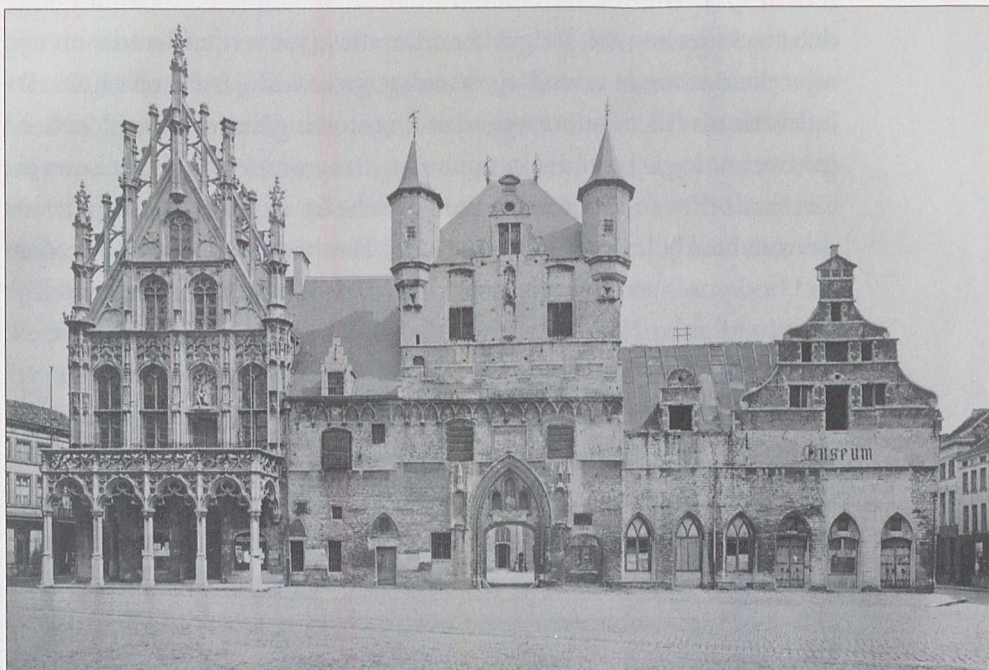
lang zou ze niet blijven hangen. Enkele dagen later kon de Mechelse bevolking haar eerste IJzerhelden begroeten. Na vier jaar strijd was de oorlog eindelijk voorbij en kon iedereen een nieuw leven opbouwen. Ook de stad zelf, want de oorlog had voor heel wat materiële schade gezorgd. En die moest snel worden hersteld.

In dit boek leest u alles over de woelige eerste oorlogsmaanden en het dagelijkse leven onder de bezetting. Het boek vertelt hoe Mechelen werd bevrijd, welke Mechelaars er in het verzet stapten en hoe zij zich organiseerden, maar ook hoe de activisten een antwoord boden op de patriottische leuzen van de kardinaal. Daarnaast wordt er ook aandacht besteed aan de Mechelse soldaten, die jarenlang aan het front vertoefden, en de gevluchte burgers, die vertrokken als haveloze verdrevenen maar terugkwamen als halve Britten. Op 11 november 1918 eindigde de Eerste Wereldoorlog en kon de heropbouw beginnen, het geleden leed worden verwerkt en de herinnering langzaam verstenen. Ook deze heropbouw en de herinneringsmonumenten aan de Grote Oorlog krijgen een plek.

Mechelen anno 1914

De belle époque

Het Mechelen van 1914 was een stad in volle ontwikkeling. Ze probeerde haar open riolen dicht te smijten en haar oude vuile straten heeraan te leggen. Ze investeerde in traditionele industrieën – met oog voor haar sterktes – en experimenteerde met moderne ideeën als compensatie voor haar tekortkomingen. De stad wilde mee op de kar van de 20e eeuw springen, de eeuw van gas en elektriciteit! De bouwstenen lagen er, maar het werk was verre van voltooid toen de Europese machthebbers in de zomer van 1914 de bom lieten ontploffen. Mechelen

De Mechelse Halle met rechts het museum tijdens de Eerste Wereldoorlog.

dankt haar belang voor een groot stuk aan haar ligging. De beiaardstad is centraal gelegen in Vlaanderen, precies tussen Brussel en Antwerpen. In 1914 telde de stad zestigduizend inwoners, die per spoor of via de weg gemakkelijk in Brussel, Antwerpen, Lier, Dendermonde, Leuven, Sint-Niklaas of Terneuzen konden komen. Naast de weg en het spoor kon Mechelen bovendien ook nog eens rekenen op twee belangrijke waterverbindingen: de Dijle en de Leuvense Vaart. Het was een stad met mogelijkheden, en die probeerde ze ten volle te benutten.

In 1914 was België met meer dan 7,6 miljoen inwoners het dichtstbevolkte land ter wereld, maar toch woonde nog 60 procent van de bevolking in gemeenten of steden met minder dan 10.000 inwoners. Dit wijst erop dat de Belgische bevolking vooral leefde van de landbouw. België was aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog in industriële bloei, onvrijwillige werkloosheid kwam nagenoeg niet voor. Het land was in 1914 dan ook de vijfde economische macht en de vierde handelsmacht ter wereld. België kende een traditie van vrijhandel en zijn nijverheid steunde vooral op de eerste grote industriële revolutie. De industrie was met andere woorden nog steeds gebaseerd op stoom- en ijzertechnologie, met als exponenten daarvan de Waalse mijnen en Cockerill. Bovendien was ze zeer gericht op export. Antwerpen was daarom heel belangrijk voor ons land. Het had Hamburg, Rotterdam en Londen achter zich gelaten en kwam als wereldhaven onmiddellijk na wereldleider New York. Ook de spoorwegen speelden in deze exportgerichte economie een essentiële rol. België introduceerde in 1835 als pionier op het Europese vasteland de *IJzeren weg* en beschikte onmiddellijk na de eeuwwende al over een uitgebreid spoorwegnet. Het sprong als eerste op het Europese vasteland op de kar van het hoogkapitalisme en leidde daarmee zijn expansie in. Belgische ondernemingen floreerden in het buitenland. Ze haalden miljoenencontracten binnen voor gigantische projecten over de hele wereld. Ons land zwoer bij de vrijemarkteconomie en voer daar doorgaans wel bij. Bovendien won de automobielsector aan belang en werd rubber een gegeerde

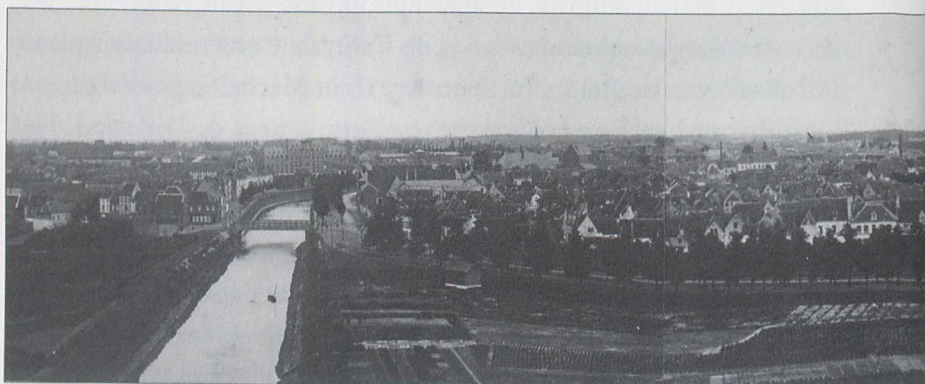
grondstof. Koning Leopold II droeg zijn kolonie Congo-Vrijstaat in 1908 over aan de Belgische staat, waardoor België kon profiteren van de vele grondstoffen die Belgisch Congo rijk was, met als voornaamste rubber. Toch ging het met de industrie in België niet zo goed als dit alles laat uitschijnen. Zelfs na het herstel van de crisis in de wereld-economie na 1895, bleef ons land minder dynamisch en minder inventief dan andere industriële grootmachten wat de ontwikkeling van nieuwe industrieën betreft. Het nieuwe tijdperk van auto en elektriciteit kon het Belgische kapitaal maar matig boeien.

Treinen, meubels en tomaten

In de streek rond Mechelen was de landbouwnijverheid in de jaren 1910 nog steeds de belangrijkste werkgever, maar toch verloor die sector net zoals in de rest van het land stelselmatig aan belang. Steeds meer mensen vonden werk in de industrie, maar dat maakte van de provincie Antwerpen nog geen industriële pool – de industrie concentreerde zich namelijk in enkele gebieden. Wie niet in een van deze gebieden woonde, verdiende zijn kost nog voornamelijk in de landbouwsector. Mechelen was in 1914 een randgebied. De stad was zeker niet volledig geïndustrialiseerd, maar naast de befaamde meubelmakerij zorgde ook de ontwikkeling van het spoorwegnet, waarvan Mechelen een belangrijk verkeersknooppunt vormt, voor heel wat werk in de regio. Al sinds 1836 is de Centrale Constructiewerkplaats (Arsenaal) van de Belgische spoorwegen in Mechelen gevestigd, wat zorgde voor heel wat economische migratie naar de Dijlestad. Het Arsenaal bood in 1890 al werk aan zo'n 3500 arbeiders en tot aan de Eerste Wereldoorlog bleef dat cijfer ongeveer stabiel. Mechelen was bij de overgang naar de 20e eeuw het kloppende hart van de Belgische spoorwegindustrie. Sinds 1884 investeerde de staat in de aanleg van buurtspoorwegen. Rond enkele centra, bijvoorbeeld Mechelen, werd een netwerk van stations in kleinere dorpen aangelegd om de handel en de mobiliteit te bevorderen. Bij het uitbreken van de Eerste

Wereldoorlog telden de staatsspoorwegen ongeveer 1050 stations en haltes. Tel daar nog enkele particuliere haltes bij en België beschikte over één station of halte per 4,5 kilometer. Voor het Arsenaal betekende dit buurtspoorwegennetwerk een nieuwe verhoging van het arbeidsvolume. Bovendien kregen de lokale spoorwegmaatschappijen vanaf 1906 ook buitenlandse bestellingen binnen, waardoor het aantal werknemers in de sector alsmaar toenam. Daarnaast zorgden ook de bedrijven in het industriële centrum rond de Rupel, de Schelde en het Kanaal van Willebroek voor heel wat werkgelegenheid. Mechelen was in die dagen dus zeker niet een van de toonaangevende industrie-centra van ons land, maar het belang ervan mag toch niet worden onderschat.

Ondanks deze industrialisering bleef het omliggende platteland voornamelijk gericht op de productie en export van voedingswaren. De dorpen ten zuiden van Mechelen (Hombeek en Leest) hebben een gunstige leembodem voor het telen van onder meer granen, aardappelen, suikerbieten en vlas. Heffen, dat tussen Dendermonde en Mechelen ligt en zich in het oostelijke uiteinde van de Vlaamse Vallei bevindt, heeft een zandleemgrond, terwijl de dorpen noordelijker gelegen, tussen Mechelen en Antwerpen, zich goed lenen om fruit en groenten te kweken. Sint-Katelijne-Waver is hier hét toonaangevende dorp op het gebied van groenteteelt. Deze teelt kent een lange traditie, maar vanaf 1895 werd de productie opgedreven om te kunnen vol-

Panorama van Mechelen, tijdens of kort na de Eerste Wereldoorlog.

doen aan niet alleen de stedelijke, maar ook de buitenregionale en buitenlandse vraag. Tegen 1910 was het aandeel van de tuinbouw in het Mechelse landbouwareaal tot 16 procent gestegen. Als reactie op de crisissen van de jaren 1880 hadden de landbouwers zich tegen de eeuwewende gespecialiseerd. De traditionele graanteelt werd vervangen door meer gespecialiseerde bezigheden, zoals het kweken van tomaten in serres.

Welvaart na de crisis

Vanaf 1896 brak er voor de Belgische bevolking een periode van stijgende welvaart aan. Na de crisissen van de jaren 1870 en 1880 bereikte de groeivoet van de Belgische industriële productie net voor de eeuwwisseling opnieuw de kaap van de 3,5 procent per jaar. Ondanks deze voorspoed kwam ons land door verschillende socialistische protestacties vanaf medio jaren 1880 in een stroomversnelling van sociale evoluties terecht. Hoewel op economisch gebied België vrij goed boerde, was er dringend nood aan een democratisering van het bestel. De macht in het België van de vroege 20e eeuw werd te veel geconcentreerd bij een beperkte groep invloedrijke personen. Die toplaag profiteerde van de grote massa onderbetaalde arbeiders. Het algemeen enkelvoudig stemrecht was in ons land nog niet ingevoerd en de in-

dustriële top onderhield nauwe relaties met de politieke bovenlaag. De onvrede bij het proletariaat uitte zich onder meer in de stakingsgolven van 1886 en 1887, die met geweld de kop werden ingedrukt. Toch lieten de socialisten zich niet ontmoedigen. In 1902 volgde er een slecht georganiseerde staking, die snel werd afgeblazen, maar in 1913 was het wel menens. Een massale, vreedzame actie bewoog de toenmalige regering tot toegevingen. Na de eerste tegemoetkomingen stopte de socialistische partijleiding haar verlamdende stakingsactie. Zij was er namelijk van op de hoogte dat koning Albert I en regeringsleider de Broqueville bereid waren tot een grondwetsherziening om het algemeen enkelvoudig stemrecht in te voeren. Bovendien stonden ook de grootindustriëlen niet langer weigerachtig tegenover betere materiële omstandigheden voor de arbeider. De loonkost steeg dan wel, maar tegelijk ook de koopkracht van het proletariaat, wat de liberale staat ten goede zou komen. Mensen als Ernest Solvay zagen al snel de opportuniteiten die de arbeider als consument kon bieden. De Eerste Wereldoorlog, die een jaar later zou uitbreken, zette de uitvoering van deze beloftes voorlopig in de koelkast.

Op politiek vlak werd België aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog nog steeds gedomineerd door katholieke conservatieven. In 1893 werd de toenmalige regering bewogen tot de invoering van het algemeen meervoudig mannenstemrecht. Beetje bij beetje brokkelde de katholieke dominantie tussen 1904 en 1910 af. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was Charles de Broqueville **premier van België**. Zijn regering was in zekere zin vooruitstrevend en telde een aantal jonge veertigers zoals Paul Berryer, Henri Carton de Wiart, Aloïs van de Vyvere, Paul Segers en Prosper Poulet. Die laatste was de ontwerper van de wet die kinderen van 6 tot 14 jaar verplichtte naar school te gaan, goedgekeurd in 1914. België werd op dat ogenblik verdeeld door een **schoolkwes**tie, die al van in de 19e eeuw **aansleepte**. Liberalen en socialisten pleitten voor een gelaïciseerd openbaar onderwijs om de katholieke hegemonie te doorbreken. De katholieken van hun kant vonden dat de overheid niet meer dan een ondersteunende rol mocht spelen. Zeker het lager onderwijs hoorde

de Kerk toe. Het is in die optiek dat de wet-Pouillet moet worden geïnterpreteerd: na het verbod op kinderarbeid moesten alle kinderen naar school. De katholieken wilden hun machtsgreep op de jeugd niet verliezen. Deze regering voerde wel meer sociale wetten in. De wet-Carton de Wiart op de bescherming van het kind is er een voorbeeld van.

Net als de rest van het land werd ook Mechelen vanaf de jaren tachtig van de 19e eeuw wakker geschud door massale arbeidersprotesten. Na twee mislukte pogingen, in 1871 en 1877, werd de Mechelse afdeling van de Belgische Werkliedenpartij in 1885 eindelijk opgericht. Onder impuls van Frans Verbelen werd op straat gemanifesteerd voor ideologische doeleinden, met als voornaamste eis het algemeen stemrecht. De Mechelse gemeenteraad zag zich al op 24 december 1884, dus nog voor de oprichting van de lokale BWP, genoodzaakt een politieverordening uit te vaardigen om de 'revolutionaire manifestaties' een halt toe te roepen. Massale betogingen werden tot 1896 verboden in de Dijlestad. In 1893 werd het algemeen meervoudig stemrecht ingevoerd, maar de socialisten slaagden er nog niet in politieke mandaten te veroveren in het Mechelse stadsbestuur. De katholieken voerden ook in Mechelen het hoge woord in de eerste jaren van de 20e eeuw. Edouard De Cocq was burgemeester van Mechelen, volksvertegenwoordiger, provincieraadslid en plaatselijk katholiek partijvoorzitter. De *Gazet van Antwerpen* startte al in 1896 met een Mechelse editie, de *Gazet van Mechelen*, die dé katholieke spreekbuis bij uitstek werd. Pas in 1911, toen de socialisten en de liberalen met één lijst naar de kiezer trokken, veroverden zij 8 van de 27 zetels in het Mechelse stadsbestuur. Meubelmaker Jan Houthuys werd dankzij die verkiezingen de eerste socialist die zetelde in de gemeenteraad. In 1909 raakte de Mechelse katholieke partij verdeeld. Door het plotse overlijden van burgemeester De Cocq ontstond er een machtsvacuüm. Eerste schepen Jules Nobels maakte het meeste aanspraak op de burgemeesterssjerp en het mandaat van volksvertegenwoordiger. Zijn partijgenoten steunden hem echter niet, omdat hij de eisen van de Vlaamsgezinde arbeiders te veel genegen was. Daarom opteerde de

Hulde aan onzen gekozene

Jan HOUTHUYS

Socialistisch Gemeenteraadslid van Mechelen

Jan Houthuys wordt als eerste socialist in de Mechelse gemeenteraad verkozen.

partij voor Charles Dessain, waarop Nobels onmiddellijk vrijwillig ontslag nam als schepen. De 38-jarige Dessain stamde uit een Luikse drukkersfamilie en werd gezien als een typische Franstalige aristocraat. Van bij zijn aanstelling bekrachtigde hij zijn leiderschap, en in 1913 werd hij plaatselijk partijvoorzitter en arrondissementeel ondervoorzitter.

Naast de problemen die de arbeiders en de boerenbevolking teisterden, kampte België ook nog met een groot taalprobleem. Bij de volkstelling van 1910 zegde 54 procent van de mensen zich uit te drukken in het Vlaams, maar toch was de hele Belgische administratie nog een overwegend Franstalige aangelegen-

heid. Door middel van vele taalwetten werd dit Franstalige monopolie langzamerhand teruggeschroefd, maar aan het begin van de Eerste Wereldoorlog was het einde van de tunnel nog lang niet in zicht. Integendeel, de Vlaamse eisen werden slechts zeer geleidelijk ingewilligd, niet het minst omdat de machthebbers in Vlaanderen behoorden tot de hogere klasse, die zich bijna uitsluitend in het Frans uitdrukte. Als gevolg hiervan kwam in het gebied ten noorden van Samber en Maas een Vlaamse Beweging op gang, die ijverde voor het herwaarde- ren en erkennen van de Vlaamse taal in België. De belangrijkste eisen van deze beweging voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren de vernederlandsing van de Gentse universiteit, waar zowel politici als het bisdom tegen gekant waren, en de tweetaligheid van het leger. In 1913 werd deze laatste eis gedeeltelijk ingewilligd: nieuwe Vlaamse rekruten werden in hun eigen taal opgeleid, maar de bevelen werden nog steeds in het Frans gegeven. Bij de machthebbers was er

lange tijd geen enkele bereidwilligheid tot toegevingen. De vernederlandsing van de Gentse universiteit schoof de regering keer op keer op de lange baan. Al in 1910 traden drie politici op de voorgrond, een katholiek, een liberaal en een socialist, om de Vlaamse Beweging te steunen in haar doelen. Toch bleken de inspanningen van Frans Van Cauwelaert, Louis Franck en Camille Huysmans – de ‘drie kraaiende hanen’ – niet voldoende, want bij het uitbreken van de oorlog was er nog niets veranderd.

Werken aan de tramlijn op de Grote Markt.

Ook in de Dijlestad woedde de taalstrijd bij momenten erg hevig. De Mechelse politieke elite toonde maar weinig belangstelling voor de Vlaamse verzuchtingen. Op de gemeenteraad kwam de Vlaamse kwestie nagenoeg niet aan de orde. Toch werden er in het laatste kwart van de 19e eeuw mondjasmaat toegevingen gedaan. In 1875 werd het jaar-rapport van de stad voor het eerst naar het Nederlands vertaald en zes jaar later legden ook de nieuw verkozen gemeenteraadsleden hun eed af in het Nederlands. Op 28 december 1894 werd het Nederlands als

officiële taal voor het gemeentebestuur aangenomen. Burgemeester Charles Dessain werd aanvankelijk hevig tegengewerkt door het Vlaamsgezinde deel van de bevolking, omdat hij werd beschouwd als een typische aristocraat die het Nederlands verachtte. Hij deed echter al voor de Eerste Wereldoorlog moeite om de taal van de meerderheid van zijn burgers te spreken en zag er steeds op toe dat de verslagen van de gemeenteraad ook in het Nederlands werden opgemaakt. Zo won hij het vertrouwen van de overwegend Nederlandstalige bevolking. Op 16 april 1912 onthield hij zich wel bij de stemming over een motie voor een trapsgewijze, maar volledige vernederlandsing van de Gentse universiteit. Een deel van de Mechelse bevolking was hierover zeer teleurgesteld. Dat het stadsbestuur maar weinig belang hechtte aan de eisen van de Vlaamse Beweging, stond overigens in schril contrast met de opinie van de Mechelse bevolking. Daar groeide de sympathie voor de Vlaamse zaak en de vernederlandsing van de universiteit wel. Getuige daarvan de vele Vlaamse verenigingen die van zich deden spreken. Zo organiseerden het Davidsfonds, het Willemsfonds, het Algemeen Nederlands Verbond, de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding en de Vlaamsche Bond op 13 februari 1911 in Mechelen samen een erg succesvolle betoging 'ter vervlaamsing van de Gentse universiteit'.

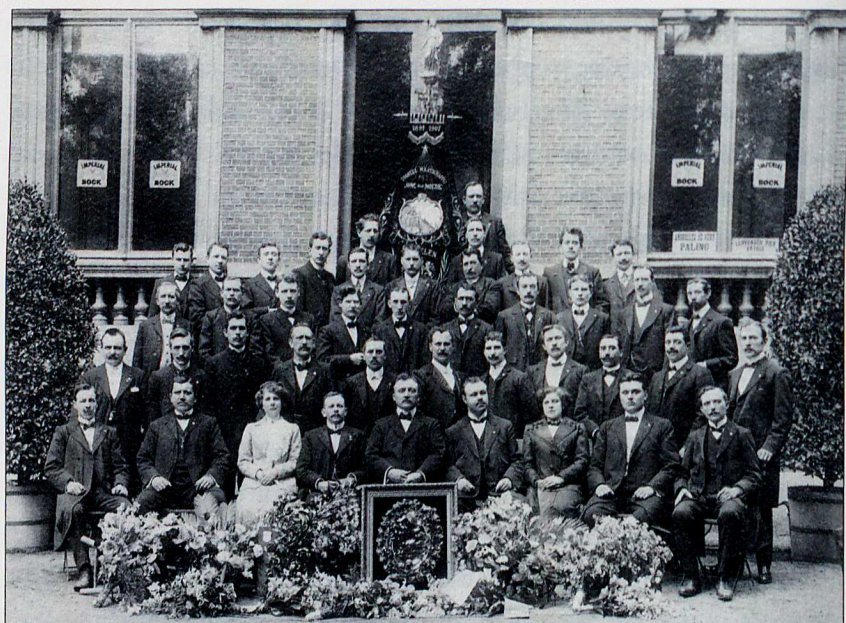
Stadshygiëne

Het Mechelse stadsbestuur investeerde vanaf de jaren tachtig van de 19e eeuw in openbare werken ter bevordering van de hygiëne. De vlieten, die als riool fungeerden, werden vanaf 1893 overwelfd en nieuwe arbeiderswoningen werden gebouwd in de stadskern. Burgemeester De Cocq voerde daarmee zijn plan uit om de stad ziektevrij te krijgen. Dessain zette De Cocq's werk in de laatste vooroorlogse jaren voort. Er werd geïnvesteerd in de aanbouw van openbare toiletten en eind 1897 werden de werken om de stad van overstromingen te vrijwaren na lange tijd weer opgestart. Ook de medische verzorging genoot

meer aandacht. Op de eerste dag van de 20e eeuw telde de stad maar liefst 102 geneesheren, 31 apothekers, 16 drogisten, 52 vroedvrouwen en 10 tandmeesters. Bovendien steeg de koopkracht van de bevolking, waardoor de mensen zich kwalitatief beter voedsel dan voorheen konden veroorloven. Mechelen was een stad in volle bloei en investeerde in zijn expansie. Zo werd een aantal straten vanaf 1 januari 1911 verlicht met elektriciteit. Er kwam zelfs een elektriciteitsfabriek in de stad. Langzamerhand werden alle openbare gebouwen aangesloten op het net en ook een deel van de particuliere bevolking liet zich verleiden tot een abonnement. In 1913 reed de eerste elektrische tram door de Dijlestad en wel met een zeer vooruitstrevende gedachte. Normaal zou de prijs 10 cent per rit in tweede klasse en 15 cent per rit in eerste klasse bedragen, maar de gemeenteraad wees dit voorstel af: 'In Mechelen zal slechts één klasse bestaan.'

Al die op het eerste gezicht gunstige ontwikkelingen brachten ook negatieve gevolgen met zich. Door de exponentiële groei van de Mechelse industrie en de groenteteelt, steeg het aantal loonarbeiders in de omgeving aanzienlijk. Tijdens de tweede helft van de 19e eeuw vermeerderde het aandeel van de loonarbeid in de tewerkstelling van de actieve bevolking van ongeveer 40 tot 60 procent. Velen onder hen zouden tijdens de Eerste Wereldoorlog tijdelijk of voorgoed zonder werk vallen. In 1913 schommelden de lonen voor mannen tussen de 4 en de 5 frank per dag. Dit had zowel te maken met een grotere vraag naar arbeidskrachten als met de organisatie van de Belgische Werkliedenpartij en de georganiseerde stakingen voor meer sociale rechten. Dat laatste had overigens niet enkel positieve gevolgen voor het loon van de arbeiders. Vanaf medio jaren 1890 werden verschillende sociale instellingen opgericht, zo ook de Pensioenkas der gemeentelijke werklieden der stad Mechelen, waarvan de erkenning op 10 februari 1900 door een koninklijk besluit werd bekrachtigd.

De toenemende welvaart bevorderde ook het verenigingsleven, dat volledig opbloeide, want het volk had meer tijd voor sport en cultuur. Sportverenigingen schoten als paddenstoelen uit de grond, een ten-

Toneelkring 'Jong maar Moedig' in 1912.

dens die in de stad sneller op gang kwam dan op het platteland. In Mechelen werden vanaf 1886 verschillende sportclubs gesticht, waaronder turnkring De Hoop en Véloce Club Malinois (1886), Sport Nautique de Malines (1887), turnkring Moed en Kracht (1891) en de voetbalclubs Racing Mechelen en FC Malinois (1904). Toneelkring Jong Maar Moedig werd al in 1891 gesticht en vijf jaar later verscheen de eerste editie van de *Gazet van Mechelen*. Nog een jaar later werd het *Volksblad voor de stad en het arrondissement Mechelen* in het leven geroepen. Ook steeds meer muziekverenigingen zagen het licht. Tot slot werd op 3 maart 1907 de eerste cinema geopend in Mechelen. De Dijlestad maakte zich op voor een nieuwe, bloeiende eeuw!

Het is oorlog!

Het voorspel

Het was met een Belgisch wapen van FN dat Gavrilo Princip op 28 juni 1914 in Sarajevo een einde maakte aan de levens van de Oostenrijks-Hongaarse kroonprins Franz Ferdinand en zijn echtgenote Sophie. Met die dubbele moord ontketende de nationalistische Servische student een niet te stuiten aaneenschakeling van gebeurtenissen die uiteindelijk zouden uitmonden in de meest bloedige oorlog die ooit werd uitgevochten: de Eerste Wereldoorlog.

In de maand na de moord volgden de gebeurtenissen elkaar snel op. Oostenrijk-Hongarije en Servië kwamen na de aanslag openlijk in conflict met elkaar. Duitsland koos partij voor de dubbelmonarchie, terwijl Rusland onvoorwaardelijke steun toekende aan Servië. Frankrijk bond zich eveneens aan dit laatste bondgenootschap, door de Frans-Russische alliantie van 1894. Sinds de oorlog van 1870-1871 waren Frankrijk en Duitsland bovendien aartsvijanden. Ook Groot-Brittannië schaarde zich aan Frans-Russische zijde, omdat de Duitsers de ambitie hadden om de Britse hegemonie op de internationale wateren te doorbreken. Groot-Brittannië maakte samen met Frankrijk en Rusland deel uit van de Triple Entente, een akkoord dat in 1907 werd getekend. De vereniging van die mogendheden moest een antwoord bieden op de Triple Alliantie, die werd gevormd door het Duitse keizerrijk, Oostenrijk-Hongarije en Italië. Europa werd opgedeeld in twee grote machtsblokken.

België bezat al sinds zijn oprichting in 1830 een internationaal erkend statuut van gewapende neutraliteit. Het land van koning Albert I fungeerde eigenlijk als neutrale zone tussen de grote Franse, Duitse, Nederlandse en Britse rijken. Ons land vormde een uitsteken-